

---

 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

De l'absència de crítica

transcripció de la ponència de **Jaume Claret**

5 de maig de 2017

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Primer de tot m'agradaria donar-vos les gràcies per convidar-me; el cert és que em trobo una mica desubicat —abans ho comentava amb algun de vosaltres—: jo provinc d'un món que no és ben bé ni el de la filologia ni el de la literatura, tot i que en algunes coses sí que he tocat llibres com a editor, com a autor, com a crític, més aviat com a ressenyador, diria jo, d'assaig al diari *Ara*, i després amb aquesta cosa semioculta que són els informes de lectura i demés, que seria un gènere a banda, però que no deixa de tenir una part de crítica i de ressenya. Per això deia que em trobo una mica desubicat; encara més desubicat perquè he sentit alguna de les intervencions anteriors i he vist que són prou llargues, i la meua és molt curta.

La meua reflexió sobretot se centra en el que seria l'àmbit de la ressenya als diaris, a les revistes, al que va més adreçat al públic en general —si és que hi ha públic en general que compra diaris en l'actualitat—, i per tant diríem que va més en aquesta línia a partir d'aquesta triple experiència com a ressenyador, com a editor una temporada molt breu en una cosa que es diu Grup Planeta, però que més aviat és un monstre, i finalment amb això dels informes de lectura.

Ara us heu d'imaginar que tinc els cabells blancs, els ulls clars i que està plovent, i us llegeixo una frase, una mica versionada, que diu: «he vist coses que vosaltres, els humans, no us creuríeu mai de la vida. He vist com els suplementes literaris anaven directament a la paperera en arribar, els diaris, a les diferents taules dels editors. He vist com, en els darrers anys, les ressenyes s'empetitien fins a quedar reduïdes a poc més d'un paràgraf. Tot aquell món de crítiques i crítics segur que es perdrà en el temps, com llàgrimes en la pluja. És hora de morir». Bé, si el monòleg final de *Blade Runner* —això és el monòleg final de la pel·lícula— s'hagués dedicat a la crítica assagística, em temo que ben bé podria haver acabat amb un

monòleg així. Segurament sona una mica apocalíptic, i potser sí, o potser no, perquè sobre el paper la crítica que es fa per a aquest públic general forma una part essencial del debat intel·lectual, sobre el paper la crítica orienta el lector i participa de la configuració del corpus editorial; i bé, el paper tot ho aguanta, per tant no sé fins a quin punt no és tan apocalíptic això que comentava.

Com deia abans, i parodiant el replicant de *Blade Runner*, durant una temporada vaig fer d'editor al Grup Planeta, i la importància que la indústria donava als suplementos literaris era ben minsa: aquesta imatge de veure com es llançaven a la paperera els suplementos literaris tal com arribaven és una imatge ben real. Evidentment, sempre es buscava sortir: és millor tenir una ressenya en el suplement de l'*ABC* que no tenir-la, i fins i tot hi havia alguna gent que considerava que una bona ressenya, o que tal o qual firma recomanés el teu llibre era una cosa rellevant. Però si donaves a triar a qualsevol editor que s'estimava més, deia a ulls clucs que s'estimava més una entrevista amb l'autor, una referència en un article d'opinió, o una citació a qualsevol altra part del diari que no fos en el suplement literari. És a dir, per molt bona que fos la crítica, sempre era millor que l'Enric Juliana o el Cullàs, o qui fos, et fes una referència en el seu apartat.

Això m'ha fet pensar: si un compara les llistes de vendes —jo només he vist el Nilsen, que és una mena de registre que tenen els editors per saber quins llibres surten per caixa—, a Catalunya hi ha una cosa automàtica: si un autor l'entrevista Josep Cuní, la setmana següent es ven. No és que tingui molta audiència, Cuní, però deu tenir l'audiència de la gent que compra llibres, com a mínim de la gent que compra la literatura de l'estil Rafel Nadal. Per tant, l'interès que té la indústria en els suplementos literaris és bastant descriptible.

Aquesta pèrdua de pes crec que no s'ha d'imputar en exclusiva a l'economicista dictadura dels balanços que domina les editorials, sinó que també és, en bona mesura, culpa dels mateixos suplementos literaris, on prima molt més l'efecte aparador per damunt de la voluntat crítica o la ressenya com cal.

Les ressenyes són, per definició, bones i positives; si no ho són, si no ho han de ser, directament no es publiquen. I ara tothom em dirà que hi ha excepcions, però són tan excepcions que ens posaríem d'acord amb el nom de la gent que són excepcions; per tant, són excepcions, perquè són comptables els ressenyadors que en la premsa generalista publiquen ressenyes on no prima aquest efecte aparador. És a dir, els noms d'aquests aventurers, per dir-ho amb una paraula alternativa, són coneguts per tothom. Mirin si són excepcionals, i

disculpin ara la batalleta, que, de totes les ressenyes que he publicat en el diari *Ara*, per limitar-ho a una temporalitat —des de la seva fundació he col·laborat amb el diari *Ara* publicant-hi ressenyes uns 3 cops al mes—, de totes les que he publicat en aquests 6 anys només una sobresurt per damunt de la resta per la quantitat de missatges rebuts per correu, Whatsapp, xarxes socials diverses, gent que m’ha telefonat... Normalment les ressenyes passen sense pena ni glòria, algun comentari, potser, de l’autor, si no hi està d’acord, alguna cosa que algú et diu... Però mai havia tingut tanta repercussió; era una ressenya que era força crítica, amb un intent de biografia de Mossèn Cinto que havien perpetrat Narcís Garolera i Marta Pessarrodona, i mai havia rebut tants missatges, mai. Tots deien, més o menys, el mateix: «ja era hora», «quanta raó que tens»...; tots demanaven que el seu nom no transcendís, perquè devien molt a aquests autors i no volien quedar malament. Aquests autors amb el doble missatge «molt bé, però no diguis que t’he dit que molt bé», al cap de poques setmanes publicaven articles elogiosos cap a l’obra que, en privat, criticaven.

Bé, però tornem al fil que duia: per què les crítiques que es publiquen als diaris i als suplementos literaris són bones i positives? Bé, doncs perquè els suplementos literaris són vehicles de prestigi i d’autopromoció de grans complexos mediàtics; que són vehicles de prestigi i, per tant, que no són fonamentals s’evidencia amb cada crisi i amb cada renovació del disseny que es fan d’aquests suplementos literaris. Crisi i renovació és igual a menys espais, és a dir, ressenyes més curtes, i, evidentment, amb menys retribució, perquè la ressenya és més curta. Vaig acceptar aquesta proposta que em va fer la Montserrat Comes, i atès que jo no sóc un crític com cal, és a dir, no tinc un corpus teòric ni tampoc havia reflexionat excessivament sobre la qüestió, vaig enviar un correu a quatre amics que col·laboren, des de fa molts anys, en suplementos literaris de referència: un és a l’*ABC*, l’altre a *El Mundo*, l’altre a *El País* i l’altre a *La Vanguardia*. Amb petites variants, tots em van respondre el mateix, que era que des de 2007-2008, és a dir, des que comença la crisi ençà, els suplementos literaris havien reduït la mida de les ressenyes; el cas més bèstia per a mi és Babelia, on ara mateix fan unes notes —hi ha més informació a les contraportades dels llibres que en algunes de les ressenyes de Babelia. Eren més espaciades en el temps: si abans col·laboraven dos o tres vegades al mes, ara una, i cada cop s’espaiava més. I després, evidentment, les retribucions s’anaven reduint. No puc deixar de reproduir un tros de la carta que *ABC* va enviar a aquest amic meu, on l’informava que li reduïen un 10% la peça, i per tant el sou, i li deien: «apelamos a tu solidaridad para continuar con un gran suplemento en circunstancias tan difíciles» —és molt bonic, «apelamos a tu solidaridad», però estan apel·lant a la teva butxaca; digues-li solidaritat, digues-li X. És a

dir, en altres paraules, i amb escasses excepcions, la crítica és més un element decoratiu, superflu, perquè quan hi ha crisi, quan les coses van malament, se'n prescindeix fàcilment, i per tant té més aviat aquest efecte aparador.

És un vehicle d'aparador, però també és un vehicle d'autopromoció, perquè quan la crítica és acrítica crec que perd el seu sentit, i, és clar, si l'autor X i l'editorial Y pertanyen al mateix diari Z, l'espai de la crítica es retira i el que ocupa aquest espai és l'elogi, un elogi acrític que no té cap mena de sentit. I tots coneixem casos en què, si a tal editorial li publiquen una ressenya en tal diari, és evident que la ressenya serà positiva i no hi ha més a dir. Són negocis, suposo, per tant no em veig en cor de criticar-ho, d'enviar-ho al foc, però aleshores potser és millor que canviem i diem que no són ressenyes, sinó vehicles publicitaris.

Personalment, a la meua etapa a l'*Ara* només dues vegades m'han rebutjat una ressenya; en el primer cas va ser per un conflicte obert amb un tercer: l'*Ara* i *La Vanguardia* van tenir problemes fa un any, i jo havia fet una ressenya sobre la història de *La Vanguardia* de Gaziel, i l'*Ara* va pensar que era millor no publicar la ressenya, perquè ja havien rebut prou, els van dedicar una editorial, una mirilla i alguna cosa més, i me la van aixecar, i va sortir, després, a *Núvol*. Però el que m'interessa és la segona ressenya, que sí que em van censurar per una qüestió d'interessos superiors; és a dir: qui era criticat no podia ser criticat perquè era dels nostres —dels que posaven diners al diari—, i aquesta sí que no ha sortit enlloc. De tota manera, el llibre que ressenyava estava molt bé, era un llibre de Manuel Trallero sobre el Cas Palau, i és un llibre molt interessant perquè només conec dues persones que s'han llegit l'expedient i totes les declaracions, i un és ell, i explica coses molt interessants sobre algunes de les famílies que encara avui en dia porten el Palau, que el portaven aleshores i que també estaven a l'accionariat de l'*Ara*.

Fins ara tot és una mica negra, i he pensat que intentaria tancar amb alguna nota que no fos tan negra, que fos una mica més alegre, i seria plantejar-nos si té sentit, malgrat tot, la crítica; és a dir, malgrat que els diaris la considerin supèrflua, malgrat que s'hagi convertit en un espai d'autopromoció, malgrat que sigui acrítica i que només sigui d'elogi. Jo vull pensar que sí; un d'aquests amics a qui vaig enviar la consulta, Nadal Suau —crític que treballa per a *El Mundo*—, em deia que la crítica és lectura i és escriptura, que és un estil entès com a marca estètica, i que és una passejada ètica, una mirada. Vaig trobar que era molt suggerent; de fet, d'una forma una mica més elaborada, fa pocs mesos la Beatriz Sarlo escrivia una ressenya i començava reflexionant sobre la qüestió de ressenyar llibres, i deia: «escribir reseñas que

obliga a una tensió apassionada con el propio gusto, con el propio saber, con el impulso y el prejuicio». És a dir, d'alguna manera deia que ressenyar té molt a veure amb el temps present; el que fa el ressenyador és posar-se en el temps present a partir del que ell arrossega com a coneixement de la tradició, del temps passat, però també intentant preveure què serà el temps futur, i juga un paper de pas entremig —com aquelles barcasses que hi havia a l'Ebre, que intentaven traspasar la gent i les coses d'un cantó a l'altre—; el paper de la persona que fa ressenyes hauria de ser aquest. I, per tant, és rellevant, perquè és qui decideix qui ha de passar a l'altra riba, i en funció de qui ha de passar a l'altra riba.

Per tant, potser el problema de les ressenyes o de la crítica adreçada al públic més generalista és, sobretot, el vehicle, la premsa, i el desprestigi, la manca de prestigi d'aquest vehicle. Perquè el lector segueix demanant, i segueix apreciament l'existència d'un criteri, d'una mirada, però necessita confiar en aquesta mirada, necessita confiar en aquest criteri, i ha de ser útil; si a partir d'ara ja no és útil, perquè el criteri està sotmès a altres forces, siguin les del mercat o les del grup al qual pertany, ja no li és útil. Crec que no és casualitat que avui la prescripció, el paper de crítics, hagi passat a plataformes de les diverses xarxes socials; l'altre dia xerrava amb antics companys de quan em dedicava a l'edició, i m'explicaven que actualment els interessaven molt més els prescriptors que tenen un blog, o un compte de Twitter especialitzat en un tipus de literatura, perquè realment són gent que influeix sobre el mercat, que no pas que els surti publicat al suplement de cultura de *La Vanguardia*, ja que no troben que tingui incidència real, sobretot en literatura més especialitzada: ciència-ficció, literatura per a nens o per a joves... Hi ha prescriptors a la xarxa que tenen milers i milers de seguidors, la qual cosa no vol dir res, la quantitat no sempre està clarament vinculada amb la qualitat, però sí que incideix a nivell comercial.

Per tant, no crec que sigui casualitat que avui la prescripció hagi passat a plataformes de les diverses xarxes socials; evidentment, també hi ha aparador i autobombo, com succeeix amb els suplement literaris, però també hi ha una major diversitat i, per tant, hi ha una major possibilitat de selecció natural que acabi decantant, o no, la confiança del lector. Les pròpies editorials ho han entès així; el mastodòntic Amazon ja ho ha fet: va comprar Good Reads, que era una de les plataformes que marcaven els llibres, i si un compra a Amazon veu ràpidament que hi ha ressenyadors, Amazon et suggereix llibres lligats amb la teva compra... Ho han vist les grans empreses, però també les petites, que fan campanyes de Verkami perquè

la gent financi traduccions: Raig Verd ha fet una petita campanya de Verkami per implicar la gent en l'edició del proper llibre que volen treure.

Per tant, potser allò que s'està morint —tornant a la citació de *Blade Runner*— és la mala crítica, o la mala praxis de la crítica, i aquí reprenc el títol de la meva intervenció, «En absència de crítica», perquè crec que, en absència de crítica, el que es mor és el nostre món.

Moltes gràcies.